

PLA D'ACCIONS SOBRE DROGUES DE REUS

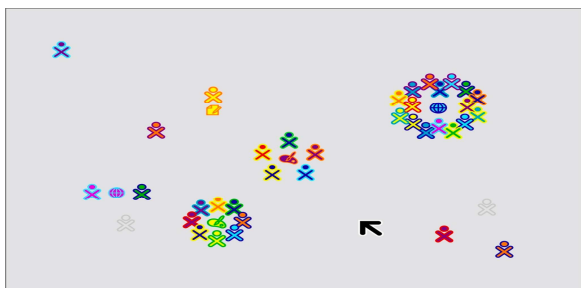
Assistència i Xarxa Social, un enfocament integrador. 2004-2009

A.LLort/ T. Borràs/ **Servei de Drogodependències de l'Hospital Universitari St. Joan de Reus. 2009**
Contacte: allort@grupsagessa.com 977308544

Resum:

Aquest article pretén resumir i estructurar l'activitat del **Pla d'Accions sobre Drogues de Reus** (2004-2009) que com veurem és el que articula i defineix la filosofia de les intervencions en matèria de drogodependències (prospecció, planificació, prevenció, assistència, intervenció i avaluació) i en relació als usos i abusos de substàncies psicòtropes de la ciutat.

El Pla Accions sobre Drogues de Reus va ser creat durant el 2004 amb la intenció d'integrar i formalitzar les estratègies i intervencions que s'estaven realitzant des de 1984, amb l'objectiu concís d'adequar-les i donar resposta pertinent a la realitat canviant en matèria de drogues, des de la complexitat i des d'una interpretació holística del fenomen. El Servei de Drogodependències de l'Hospital Universitari de Reus es posà en funcionament l'any 1983, i ha estat l'eix de referència, motor de les activitats i de la implementació del mateix Pla. El Servei de Drogodependències ha estat pioner en els programes d'atenció a les persones amb problemes de dependència a l'heroïna (tractament de substitució amb metadona), l'alcoholisme i l'atenció integral al fenomen de les addiccions, per exemple el tractament del tabaquisme amb l'aparició del primer xiclet de nicotina (1986), la implantació del Projecte de Diversificació de Punts d'Intercanvi de Xeringues¹ (DIPI) l'any 1999, l'obertura l'any 2000 del Centre de "Calor i Cafè" *La Illeta*, així com la tradició assistencial en teràpia sistèmico-familiar del Servei de Drogodependències², ha permès tractar i concebre el fenomen del consum de drogues com un fet complex, posant en evidència la necessitat d'un enfocament interdisciplinari que tingués en compte el factor contextual i en conseqüència que integrés el treball d'intervenció en l'àmbit comunitari o de xarxes socials en la seva estratègia.

Des del paradigma i filosofia dels Programes de Disminució de Danys i Riscos³, la prevenció, el tractament i la reinserció són conceptes que es conceben i treballen de manera no fragmentada, es donen en un continu, es superposen i comparteixen objectius i programes específics.

En aquesta línia els objectius generals del Pla d'Accions sobre drogues són:

- **Incidir i facilitar canvis en la representació social negativa del consum de drogues.** Reconeixent l'existència de pautes de consum no arriscades ni problemàtiques.
- **Facilitar la transmissió d'informació sobre l'ús de substàncies psicòtropes,** els seus efectes tant positius com negatius, qüestions legals, etc.
- **Acceptar l'existència de conductes i pràctiques de risc** que augmenten les probabilitats de transmissió de malalties contagioses com les hepatitis víriques, SIDA, etc. Com a punt de referència alhora de planificar les accions.
- **Diferenciar escenaris i tipus de consum** matisant les diferències en relació als usos (casuals, experimentals, esporàdics, regulars, recreatius, abusius i addictius) i valorant-les en relació als riscos.
- **Monitoritzar l'activitat assistencial i preventiva mitjançant l'Observatori Municipal** per tal de millorar el coneixement dels processos que es produeixen en els consums i els consumidors, les seves repercussions en el seu entorn i en la comunitat establint un diagnòstic real i adaptat a les necessitats canviant sobre la incidència i prevalença del consum de drogues a Reus.

¹ Grup Iga i col·laboradors (1998). Dispositiu mecanitzat d'intercanvi de xeringues (24h) gestionat per A.R.S.U. Complementa els altres punts d'intercanvi de la ciutat (Oficines de Farmàcia, Urgències, Servei de Drogodependències i Illeta).

² Borràs, T. Sardà, A. .. "Cambios sociales, cambios en los tratamientos" 2004.

³ O'HARE, P.O. et al (1992) i *LLibre blanc de la Prevenció a Catalunya: Consum de drogues i problemes associats.* 2008

➤ **Donar resposta a demandes de forma específica i personalitzada**, elaborant conjuntament el pla d'actuació, tant pel que fa a l'assistència com a les intervencions comunitàries.

➤ **Potenciar els recursos personals** que permetin gestionar d'una forma responsable i crítica la relació amb les substàncies.

De totes les estratègies del Pla d'Accions, l'Observatori Municipal Sobre Consum de Drogues esdevé l'eina específica per avaluar l'efectivitat, l'abast de les diferents accions i l'assoliment dels seu objectius, esdevenint un mètode propi de l'estratègia de treball en xarxa. L'Observatori té com a missió, com ja hem apuntat, monitoritzar la incidència i l'evolució del consum de drogues i dels seus problemes associats a Reus, dotant-se d'indicadors (sociològics, d'activitat preventiva, assistencial, socio-sanitaris de la incidència del consum, incidència del VIH i activitat policial) per donar lloc a un sistema d'informació estable, que sigui útil alhora de prendre decisions i dur a terme actuacions respecte al fenomen del consum de drogues.

Una Comissió Tècnica amb representació dels diferents agents i dispositius implicats (Atenció Primària, Oficines de Farmàcia, Servei de Drogodependències, Urgències i Medicina Interna de l'HUSJR, Salut Pública i Serveis Socials, Guàrdia Urbana i Mossos d'Esquadra) s'encarrega de la seva avaluació i la consultoria d'estudis sociològics GAPS conjuntament amb professionals del Servei de Drogodependències s'encerregen també del seguiment, recollida, anàlisi de dades, desenvolupament, avaluació del mateix i elaboració d'un informe bianual.

En aquest sentit cal destacar que l'Observatori prové i forma part d'un Projecte Interciutats inicialment format per (Reus, Mataró, Rubí,) però en el que actualment ja si han sumat altres municipis com Granollers, Montcada i Reixac i Sabadell. El Projecte Interciutats a més d'impulsar i incentivar la creació d'Observatoris en altres municipis ha realitzat també estudis i/o investigacions derivades de la mateixa activitat generada pels observatoris, com per exemple, l'estudi qualitatiu "*Consum de drogues i accés als serveis especialitzats dels col·lectius immigrants a les ciutats de Mataró, Reus i Rubí*"⁴ (2008) o Jornades de treball i reflexió conjunta sobre la transculturalitat i la especificitat en aquesta matèria dels Serveis o Centres de Tractament de Drogodependències. Per altra banda altres Informes com el de l'Observatori de nous consums en

l'àmbit juvenil⁵, són documents de referència i que permeten actualitzar-nos de manera continuada.

Les accions del Pla es coordinen i dissenyen des de la direcció del Servei de Drogodependències de l'Hospital Universitari Sant Joan de Reus i l'equip de professionals del mateix, estructurat en les següents àrees: administració, infermeria, atenció a la salut mental i orgànica, psicoteràpia, psicopedagogia i àrea social. Actualment el Servei compta puntualment amb una Mediadora Intercultural especialitzada en la cultura del Magrib.

El Servei de Drogodependències atén la població de les comarques del Baix Camp, Ribera d'Ebre, Conca de Barberà i Priorat. Durant el 2008 s'han obert 516 històries clíniques noves (77% homes i 23% dones) essent les substàncies principals que han generat les demandes: alcohol, cocaïna, tabac i opiàcis per aquest ordre, responent a l'activitat assistencial del Servei.

L'Abast comunitari o el treball amb xarxes socials

Alguns referents teòrics sobre el treball social comunitari, veiem per exemple Twelvetrees⁶ (1988:16), el defineixen com un mitjà per donar a tothom més veu en els assumptes que el concerneixen, però especialment als qui estan més marginats, definició que s'adapta molt bé a la perspectiva ecològica d'acció social (xarxes) que recull Navarro (2004)⁷ i que exemplifica l'estratègia participativa dels programes de Reducció de Danys i Riscos en relació al consum de drogues⁸. Si alguna cosa requereix la intervenció amb xarxes comunitàries és un canvi de posicionament del professional que ha de ser capaç de renunciar a ser el qui té el "coneixement" i el poder, per transferir aquests a la comunitat i ser capaç d'aprendre d'ella.

En aquest sentit el Pla d'Accions sobre drogues de Reus treballa i conceptualitza l'àmbit comunitari o de xarxa social com la continuació i/o projecció del treball realitzat des del Servei de Drogodependències dirigit cap a la població general, és a dir, la possibilitat de poder implicar els diferents elements d'un teixit social plural i de la necessitat d'adequar el discurs preventiu i del Paradigma de Reducció de Danys i Riscos a totes les perspectives i dimensions socials necessàries, com per exemple la intercultural o de

⁴ GAPS 2008.

⁵ Consultar Metodologia i informe evolutiu.

⁶ Alan Twelvetrees 1988.

⁷ Navarro, Silvia.2004

⁸ Per aprofundir sobre el concepte de "comunitat" en el marc de la intervenció social veure: Romaní, O

gènere⁹, amb l'objectiu de promocionar, protegir la salut i millorar la qualitat de vida dels usuaris i usuàries de drogues i població en general¹⁰.

Quan parlem d'intervenció en xarxes socials parlem també del treball realitzat amb altres col·lectius malnomenats de risc, com el col·lectiu de treballadors i treballadores sexuals o els col·lectius que consumeixen drogues aparentment sense esdevenir problemàtics, com els joves en espais de festa. Però també i en definitiva es tracta de treballar per al bé comú de tots els ciutadans, per aquest motiu es necessiten recursos i intervencions especialitzades i adaptades, com per exemple, el Centre d'Acollida i d'Activitats "La Illeta", per tractar les problemàtiques més severes, com la manca d'espais d'higiene personal, manca de feina, d'activitat ocupacional o la manca de relació i caliu humà.

La Illeta és un Centre de Dia del Servei de Drogodependències format per un equip multidisciplinari (psicòleg, educadors socials, monitor@s) que des de 2001 es dedica a l'atenció de necessitats bàsiques i a l'oferta d'activitats lúdico-culturals, ocupacionals i d'inserció laboral per a persones que presenten problemàtiques relacionades amb el consum de substàncies i mancances bàsiques de tipus social. Pel que fa als serveis bàsics, s'ofereixen serveis d'higiene personal (dutxa, bugaderia), esmorzars, "calor i cafè" i diferents tallers orientats a la millora de la salut i la optimització de l'ocupació del temps lliure (taller de cuina, perruqueria, aprenentatge lecto-escritor o sortides lúdico - culturals...).

Durant el 2008 La Illeta ha atès 105 persones (33 dones i 75 homes) de les quals 35 casos han vingut per primera vegada el 2008. La Illeta és al mateix temps la seu de l'Associació Reus Som Útils¹¹ creada per professionals i usuaris, l'any 1999 amb l'objectiu principal d'impulsar la participació dels usuaris i ex-usuaris de drogues en iniciatives d'interès social, al mateix temps que treballa per la millora de la salut dels mateixos usuaris de drogues, afavorint la millora de la imatge d'aquestes persones i la seva qualitat de vida a més de participar en grups de treball i discussió per la millora de les polítiques de drogues a nivell autonòmic i estatal.

També s'ha treballat amb la creació d'un Grup d'Ajuda Mútua entre dones usuàries del Servei de

Drogodependències "Taller de dones"¹² el qual es reuneix setmanalment al Casal de la Dona.

Un dels Projectes d'abast comunitari més rellevant dut a terme conjuntament per l'Associació i el Servei de Drogodependències, és el Projecte DIPI, el qual pretén complementar el Programa de d'Intercanvi de Xeringues (PIX) a farmàcies i altres punts d'intercanvi lluitant contra el contagi del VIH-SIDA, les Hepatitis i altres malalties que es poden transmetre per via parenteral. Per altra banda la creació de la secció ARSU FESTA dedicada a la intervenció en espais d'oci nocturn en l'àmbit juvenil (informació, counselling, test de substàncies i alcoholimetria) ha estat una altra dels projectes de diversificació de la filosofia de la reducció de risc i danys posats en funcionament per part del Pla d'Accions sobre drogues de Reus.

Durant el període de 2007 - 2009 s'ha treballat bastament i de manera complexa i participativa¹³ el camp sociocomunitari respecte a l'ús i abús de substàncies legals i il·legals del nostre entorn mitjançant la contractació de Plans d'Ocupació Municipals i al treball conjunt amb l'Associació Reus Som Útils.

Tot seguit farem esment d'alguns dels projectes que han permès ampliar i flexibilitzar l'abast de les intervencions del Pla, tant de caràcter assistencial; com per exemple els relatius al Centre d'Activitats i d'Acollida La Illeta, amb projectes de suport com els de Programes de Mesures Penals Alternatives i Art-teràpia. Al mateix Servei de Drogodependències en el seu àmbit assistencial; amb un projecte de suport a les activitats de Treball Social i també a les tasques administratives i en la vessant de programes d'intervenció sociocomunitària; projectes dirigits a la població general i a alguns col·lectius específics, com el col·lectiu de joves nouvinguts i també els usuaris de drogues per via parenteral i altres formes de consum de risc.

Aquests programes tot i que la gran majoria no han pogut continuar per la manca de recursos humans necessaris, han permès repensar i continuar configurant el treball en xarxa o de transversalitat. Malgrat tot, s'han pogut consolidar algunes de les línies d'actuació com per exemple el treball en medi obert realitzat per educadors/es socials dirigit a població jove nouvinguda, projecte "Aire Lliure" o el suport psicopedagògic al Centre d'Activitats la Illeta.

⁹ Llibre blanc de la Prevenció a Catalunya.

¹⁰ Cal enmarcar l'activitat del Pla d'Accions sobre Drogues de Reus Pla Director de Salut Mental i Addiccions. Departament de Salut.GENCAT.2006.

¹¹ www.arsu.es

¹² "El Taller de dones". *Treball de recerca qualitativa sobre un grup d'ajuda mútua de dones usuàries del Servei de Drogodependències de Reus*.

¹³ Sobre el Treball i metodologies participatives d'investigació veure: Sepúlveda et al (2008:143-145)

Un altre dels projectes que reflexa la capacitat del Pla d'Accions d'intervenir a nivell sociocomunitari i amb la lògica del continu metodològic des de la pràctica assistencial (terapèutica i sanitària) a les intervencions basades en el treball de camp de prospecció etnogràfica (en medi obert, realitzat per educador@s socials i agents de salut) i dels programes d'acostament a població consumidora de drogues, seguint la metodologia d'investigació-acció- participativa¹⁴, ha estat el *Projecte de prevenció de Malalties de Transmissió Sexual, en la pràctica del treball sexual al carrer i entre usuaris/as de drogues (2007-2008)*. L'objectiu d'aquest projecte responia a la necessitat d'investigar sobre l'accessibilitat als recursos socio-sanitaris d'aquesta població, així com d'informar dels mateixos, a més de conèixer les característiques sociodemogràfiques bàsiques d'aquest col·lectiu i la seva realitat. S'ha pretès treballar en un àmbit social conegut però fins al moment no intervingut directament almenys des de la perspectiva de la Reducció de Riscos i Danys. Ha permès també introduir-nos en la interessant figura de l'Agent de salut¹⁵, en la seva formació continuada durant el projecte així com la seva participació en el disseny, avaluació i la execució de l'estratègia d'intervenció, tanmateix a contribuït a la tasca conjunta de conscienciació del risc de contagi del VIH-SIDA i altres Malalties de Transmissió Sexual a la resta de la població, dinamitzant un moviment o procés de "Bola de Neu" que va més enllà del moment i de la intervenció realitzada, com per exemple en el lideratge de el impuls de la creació d'un Pla Local sobre VIH-Sida a la ciutat. El treball de camp de prospecció (en medi obert, realitzat per educador@s socials i agents de salut) ha permès anar introduint i consolidant la figura professional d'un antropòleg dins dels Equips interdisciplinaris d'Atenció a les Drogodependències, com a dissenyador i coordinador de les estratègies formatives d'intervenció i participació així com avaluació de projectes, ja que aquest tipus d'intervenció participativa, ha de tenir el seu punt de partida en el coneixement de la microcultura del grup, el que implica veure les diferents vies de prevenció en relació als seus interessos¹⁶, apostant per aquesta figura professional com una proposta adequada i efectiva per treballar en el camp de la intervenció social o antropologia aplicada en el camp de les drogues, reducció de riscos i danys i metodologies associades.

Pel que fa a la prevenció Universal i en relació al treball amb la població jove escolaritzada, es duen a terme un seguit d'accions en els diferents Centres Educatius,

¹⁴ Veure Guia per a la formació d'usuaris de drogues com a agents de salut. Grupo GID.

¹⁵ La Figura de l'Agent de Salut un document orientatiu. 2008.

¹⁶ Romaní, O. 2008.

desenvolupant programes i accions com el PREDES (Prevenció de drogodependències en Educació Secundària), material didàctic adreçat a professors/es i alumnes d'ESO o La Marxa dels Tòpics, exposició interactiva d'educació per a la salut, que inclou temes de sexualitat, alimentació i coneixement envers les drogues, pensada per a joves de Secundària (4t d'ESO i dissenyada i desenvolupada per alumnes d'Educació Social). Entre d'altres Tallers i exposicions adreçades a alumnes, pares i adolescents en general, també es treballa amb el projecte "Xq Petes" o l'exposició "OH l'Alcohol", dissenyades per treballar el consum de cànnabis i el d'alcohol respectivament per a adolescents¹⁷, entre d'altres activitats.

Al mateix temps i obrint una altra porta a la ciutadania, es posa a disposició un espai d'escolta, orientació i informació a l'adolescent i a les seves famílies per qualsevol consulta relacionada amb l'ús i/o abús de substàncies fora de l'àmbit o dels circuit assistencial pròpiament dit, ja sigui presencialment o per via telefònica.

A mode de resum podríem dir que, des de la pràctica assistencial a l'Observatori sobre Consum de Drogues a Reus, els programes d'intervenció en medi obert, la consultoria a adolescents i famílies, el treball paral·lel i de col·laboració amb el món associatiu i de participació ciutadana, els programes dirigits a la població escolaritzada, l'atenció a les necessitats socials més bàsiques i als programes més especialitzats de reducció de riscos i danys com poden ser el intercanvi de xeringues (automatitzat o en oficines de farmàcia) o el test de substàncies i prova voluntària d'alcoholimetria en espais d'oci nocturn¹⁸, el Pla d'Accions sobre Drogues, es va consolidant malgrat les dificultats que moltes vegades implica el treball en xarxa i la voluntat/efectivitat política, com una eina i un dispositiu atent i canviant en funció de les diferents realitats que els usos i abusos de substàncies psicòtropes, tant legals com il·legals, generen en la nostra societat.

També esdevé i en aquest punt voldríem posar especial èmfasi, un ens a la disposició de la ciutadania i dels tècnics i professionals que demandin suport o assessorament, per exemple realitzant, consultoria, tallers i xerrades informatives i formatives a professionals de l'àmbit socio-sanitari principalment.

¹⁷

http://www.reus.cat/ajuntamentinforma2/comunica/anexos/dp_070507_rsp_prevencio_drogues.pdf

¹⁸ [Http://festa.arsu.es](http://festa.arsu.es)

Un altre dels aspectes a destacar en el marc dels objectius i accions del Pla sobre drogues, és la formació i difusió de coneixements dirigits a la comunitat universitària i altres àmbits de formació, com per exemple a entitats culturals o juvenils o la formació d'adults. Tanmateix la incidència en els mitjans de comunicació locals i la difusió i intercanvi d'experiències de les intervencions i estratègies realitzades és una altra dels objectius del Pla. Un bon exemple n'és la participació des de 2006 en les edicions del Festival Europeu de Curtmetratges de Reus-Cambrils, creant i dinamitzant un espai de projecció fílmica i debat (Drugmetratges) sobre el fenomen del consum de drogues amb alumnes de secundària, on s'han treballat curtmetratges destacats com: "Mola ser Malo"(2005) "Viernes"(2004) o "2 birds" 2008¹⁹ o material propi del Pla d'Accions sobre Drogues de Reus.

Altrament la participació en diferents grups de treball a nivell autonòmic o en Projectes Europeus com el Democracy Cities and Drugs²⁰, la participació en Taules locals de Salut, entre d'altres, i la participació en diferents conferències internacionals de Reducció de Danys i Riscos, com la IHRA²¹ o les CLAT o Congressos especialitzats en drogodependències, ja siguin mèdics, sobre psicologia, treball social etc., enriqueixen i van consolidant els objectius i les activitats del Pla. Altres exemples dels materials del Pla d'Accions sobre Drogues de Reus són l'edició de materials audiovisuals, amb la col·laboració d'ARSU i la secció ARSU FESTA i amb el suport del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya, com per exemple: I Jornades de Drogues i Societat (2007) organitzada per la mateixa associació, els documentals informatius de curta durada (càpsules informatives) sobre el consum de cocaïna Drugstore (2007) i Satèl·lit informatiu, *per un consum conscient de les drogues*, (2008) el vídeo sobre prevenció de VIH i Hepatitis "Riscos no, gràcies" (2009), adreçat a usuaris de sales de consum higiènic o Centres "Calor i Cafè", o el vídeo "Sortim?"(2009) dirigit destinat a treballar la presa de decisions responsable durant les sortides d'oci nocturn per a joves.

Tots els materials documents, estratègies i accions es poden consultar i descarregar a la web del Servei de Drogodependències i del Pla d'Accions que a partir de gener de 2010, aglutinarà tota la informació relativa al Pla i que pretén ser una eina útil per a la població general, la

comunitat d'estudiants i per a tots aquells professionals de l'àmbit social, sanitari i educatiu que ho requereixin.

Bibliografia

ALAN TWELVETREES. Treball de Comunitat. Ed. Pòrtic (1988).Barcelona.

BORRÀS, T. FERRANDO, S. LLORT A, MARTOS M. "El Taller de dones". "Treball de recerca qualitativa sobre un grup d'ajuda mútua de dones usuàries del Servei de Drogodependències de Reus". Estudi no publicat. Reus. (2008).

BORRÀS, T. SARDÀ, A. "Cambios sociales, cambios en los tratamientos". Revista: Fundación Medicina y Humanidades Médicas. " (2004).

BORRÀS T. et al. Asociaciones de usuarios de drogas y grupos afines. CREFAT. (2000). Madrid.

GAPS. Consum de Drogues i Accés als serveis especialitzats dels col·lectius immigrants a la ciutat de Mataró, Rubí i Reus. Estudi no publicat, a disposició als CAS de Reus, Rubí, Mataró. (2008).

GENERALITAT DE CATALUNYA. Llibre blanc de la Prevenció a Catalunya: Consum de drogues i problemes associats. (2008).

GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE SALUT. La Figura de l'Agent de Salut un document orientatiu. (2008).

GRUP IGA Y COLABORADORES. Diversificación de los Programas de Intercambio de jeringas. Barcelona. (1998).Grup Igia.

GRUPO GID. *Bola de Nieve. Guia para la formación de usuarios/as de drogas como agentes de salud*. Ed.Grupo Gid.(2004). Madrid.

NAVARRO, SILVIA. Redes Sociales y construcción comunitaria. Creando (con)textos para una acción social ecológica. Ed.CCS. Madrid.(2004).

O'HARE, P.O. et al "La reducción de los daños relacionados con las drogas". IGIA, Barcelona. (1992).

PALLARES, J.BARRUTI, M. DÍAZ, A. Metodología e informe evolutivo 1999-2005.Observatorio nuevos consumos en el ámbito juvenil. Institut Genus. (2008).Barcelona.

ROMANÍ, O. "Políticas de drogas: prevención, participación y reducción del daño". Revista: SALUD COLECTIVA, Buenos Aires. Setembre-Diciembre (2008).

ROMANI, O. "Las drogas". Sueños y Razones. Barcelona. (1999). Ariel.

SEPÚLVEDA, M. et al. "No en la puerta de mi casa". *Implantación no conflictiva de dispositivos de drogodependencias*. Grup Igia. Cuestiones Emergentes. (2008).Barcelona.

¹⁹ [Àlam Raja, Xavi Puebla, Runar Runarsson respectivament.](#)

²⁰ www.democitydrug.org/ i www.basics-network.org/

²¹ www.ihra.net/ i www.clat5.org/